

Vystomojo bendradarbiavimo strategija Uzbekistanui 2022–2025 metams

Situacijos įvertinimas

Nuo 2016 m., kai Uzbekistano Prezidentu tapo Shavkatas Mirziyoyevs (2021 m. spalio 24 d. perrinktas antrai kadencijai), šalyje vykdoma ambicinga reformų programa, orientuota į valstybės institucijų ir valstybės valdomų įmonių reformas, posūkį į rinkos ekonomiką, investicijų į žmogiškuosius resursus skatinimą, darbo vietų kūrimą, užsienio investicijų pritraukimą, žaliosios ekonomikos kūrimą. Uzbekistanas atsivėrė pasauliui: panaikintas vizų režimas Vakarų valstybių piliečiams, atverta užsienio prekyba, leista konvertuoti valiutą, pradėtos demokratinės ir valdymo reformos, visuomeninė aplinka tapo labiau pliuralistinė. Pradėta privatizacijos programa, pagerėjo investicijų sąlygos ir verslo aplinka, nuosekliai liberalizuojama vidaus rinka. Pasaulio Banko verslo patrauklumo indekse Uzbekistanas iš 141 vietos 2015 m. pakilo į 69 vietą 2020 m. Šalies BVP nuo 2016 m. iki pandemijos vidutiniškai augo po 6 proc. per metus. Net ir 2020 m. ekonomika augo 0,6 proc.

Uzbekistano gyventojų skaičiaus augimas sparčiausias posovietinėje erdvėje (gyventojų padidėjo nuo 19,8 mln. 1991 m. iki 34,8 mln. 2020 m.), kartu tai sparčiai auganti rinka. Uzbekistanas siekia iki 2030 m. tapti didesnes nei vidutines pajamas gaunančia valstybe. 2020 m. šalies BVP sudarė 57,7 mlrd. JAV dolerių, BVP *per capita* – 1 930 JAV dolerių. Žemas gyventojų pajamų lygis yra didžiausia ekonominė problema. Virš 50 proc. gyventojų gyvena kaimo vietovėse, pastaraisiais metais sparčiai didėja miesto ir kaimo gyventojų pajamų nelygybė.

Uzbekistanas siekia tapti PPO šalimi nare, bet kol kas šalis tam nepasirengusi, nes dauguma ūkio šakų priskirtos prie neprivatizuojamų (energetika, transportas, žemės ūkis, automobilių pramonė, kai kurios maisto pramonės šakos, du valstybiniai bankai ir kt.). Uzbekistanas, siekdamas apsaugoti vidaus gamintojus, taiko itin aukštus importo muitus.

Uzbekistanas kol kas lėtai įgyvendina politines reformas. Šalyje nėra realios opozicijos, nepriklausomos pilietinės visuomenės organizacijos patiria registracijos sunkumų, alternatyvios žiniasklaidos nėra, išskyrus negausius tinklaraštininkus. Visos oficialiai veikiančios politinės partijos palaiko prezidento politiką, tikros konkurencijos rinkimų procesuose taip pat nėra.

Uzbekistanas turi 144 km sieną su Afganistanu. Talibanui perėmus valdžią Afganistane, Europos Sąjunga (ES) sieks gilinti bendradarbiavimą sienų valdymo srityje su Vidurinės Azijos šalimis, įskaitant Uzbekistaną, turėdama tikslą stiprinti regiono valstybių pasirengimą galimų migracijos srautų valdymui bei nelegalios prekybos ginklais, narkotikais ir žmonėmis užkardymą.

Tarptautinių donorų, visų pirma ES, veikla šalyje

Uzbekistanui skiriama oficiali parama vystymuisi (OPV) nuosekliai didėja: nuo 0,25 proc. BNP 2011 m. iki 1,96 proc. BNP 2019 m., tai sudarė 1,13 mlrd. eurų. Paramą labiausiai didina tarptautinės finansinės institucijos. Uzbekistanui skiriama OPV 2019 m. susidarė iš šių tarptautinių donorų paramos: ES – 210,5 mln. eurų (19 proc. OPV), Japonija – 363 mln. eurų (32 proc. OPV), Azijos plėtros bankas – 178 mln. eurų (16 proc. OPV), Pasaulio Bankas – 153 mln. eurų (14 proc. OPV), kiti partneriai – 210 mln. eurų (19 proc. OPV). ES skiriamą OPV sudarė: ES institucijos – 25,3 mln. eurų, Prancūzija – 163,4 mln. eurų, Vokietija – 19,8 mln. eurų, kitos ES valstybės narės – 2 mln. eurų.

ES daugiametėje programoje Uzbekistanui 2021–2027 m. numatoma parama šioms 3 prioritetinėms sritims: 1) veiksmingas demokratinis valdymas ir skaitmeninė transformacija; 2) skaitmeninis ir žaliasis augimas; 3) žemės ūkio ir maisto pramonės modernizacija. Lyčių lygybė, žmogaus teisės, skaitmeninimas, jaunimo ir pilietinės visuomenės partnerystės taps lygiagrečiais prioritetais. *Team Europe* iniciatyvos prioritetais laikomi: 1) demokratinis valdymas, žmogaus teisės ir teisės viršenybė; 2) atsparumo aplinkos, klimato ir vandens naudojimo srityse didinimas; 3) ekonomikos reformos; 4) prekybos ir investicijų skatinimas; 5) jungtys (transportas, energetika, skaitmeninimas, sienų valdymas); 6) parama šiuolaikiniam tvariam žemės ūkio ir maisto pramonės sektoriui ir tvariai kaimo plėtrai; 7) investicijos į jaunimą, sveikatos apsaugą, švietimą, inovacijas ir kultūrą. 2021–2027 m. preliminariai numatoma, kad ES institucinė parama sudarys 111,4 mln. eurų, iš jų demokratiniam valdymui numatyti 21,4 mln. eurų, skaitmeniniam ir žaliajam augimui – 50,4 mln. eurų, žemės ūkiui ir maisto pramonei – 41,6 mln. eurų. Pabrėžtina, kad ES Uzbekistanui taiko vienašales prekybos preferencijas GSP+, skirtas skatinti tvarų vystymąsi ir gerą valdymą.

Šalies partnerės poreikiai

Didžiausi iššūkiai šalyje – demokratiškos institucijų funkcionavimas, geras valdymas, pagarba žmogaus teisėms, teisės viršenybės užtikrinimas, teisinės sistemos nepriklausomybės užtikrinimas, sąlygų pilietinės visuomenės organizacijoms veikti sudarymas, socialinių ir medicinos paslaugų plėtra, eksporto skatinimas ir diversifikavimas, užsienio investicijų pritraukimas, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas, konkurencingos verslo aplinkos sukūrimas, valstybės valdomų įmonių pertvarka ir privatizacija, gamtos išteklių racionalus naudojimas.

57 proc. šalies gyventojų sudaro asmenys iki 30 metų amžiaus, todėl vienas iš didžiausių poreikių yra išsilavinimo, labiausiai aukštojo mokslo, prieinamumas jauniems žmonėms Uzbekistane. Tai kartu ir galimybė Lietuvos mokslo ir studijų institucijoms.

Galimos nišos Lietuvos indėliui (partnerystei): valstybės partnerės arba visuomenės poreikiai ir Lietuvos viešojo sektoriaus, NVO, aukštųjų mokyklų ir verslo įsitraukimo galimybės

Lietuvos teikiama parama Uzbekistanui ateityje bus skiriama įgyvendinti ES ir Uzbekistano tvirtesnės partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (EPCA) nuostatas, kai šis susitarimas bus pasirašytas ir įsigalios. Lietuvos interesas – remti kuo aktyvesnį ES indėlį Uzbekistane, perduoti Lietuvos reformų patirtį. Galimos nišos Lietuvos veiklai atsižvelgiant į Uzbekistano poreikius:

- aukštos kvalifikacijos specialistų rengimas Lietuvoje, skiriant stipendijas Uzbekistano studentams ir doktorantams;
- skaitmeninimas švietimo srityje: Lietuvos institucijos, įmonės ir ekspertai galėtų dalyvauti įgyvendinant įvairias skaitmeninimo programas, diegiant elektroninius dienynus, švietimo registrus, tobulinant nuotolinį mokymą, kuriant ir įgyvendinant kitas skaitmeninimo programas švietimo srityje;
- Lietuvos bendrojo lavinimo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo sistemų reformavimo patirties perdavimas. Bendradarbiavimo tarp mokslo ir studijų institucijų skatinimas;
- parama pastangoms mažinti klimato kaitą, diegiant pažangias technologijas atsinaujinančios energetikos srityje, kartu padedant kurti atsinaujinančiųjų išteklių energetiką reglamentuojančius teisės aktus;

- Lietuvos patirties integruoto sienų valdymo srityje perdavimas.

Lietuvos vykdytos vystomojo bendradarbiavimo veiklos turinys ir tikslai

Lietuva iki šiol dvišalės vystomojo bendradarbiavimo veiklos Uzbekistane nevykdė. Solidžiausias Lietuvos institucijų ir ekspertų įdirbis vystomojo bendradarbiavimo srityje yra **integruotas sienų valdymas** įgyvendinant ES Vidurinės Azijos sienų valdymo programą BOMCA. Šią veiklą reikėtų tęsti dalyvaujant šioje bei analogiškose programose, taip pat plėtojant dvišales programas, pagal kurias dalijamasi Lietuvos ekspertine patirtimi sienų valdymo srityje.

Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo strateginiai tikslai ir politikos kryptys Uzbekistane 2022-2025 metams (iki 3 krypčių)

Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo strateginiai tikslai remiasi Uzbekistano poreikiais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, ES vystomojo bendradarbiavimo daugiamete programa 2021–2027 m. ir ES strategija Vidurinei Azijai. Pagrindiniai strateginiai tikslai yra šie: 1) parama reformų procesui Uzbekistane; 2) parama EPCA įgyvendinimui (ateityje); 3) palankių sąlygų Lietuvos verslui sudarymas; 4) naudingas abipusis bendradarbiavimas mokslo ir studijų srityje.

Pagrindiniai principai: 1) skatinti demokratinį valdymą, pagarbą žmogaus teisėms ir teisės viršenybei; 2) dalyvauti *Team Europe* iniciatyvoje arba, planuojant veiklas, atsižvelgti į *Team Europe* numatytas veiklas; 3) teikti pirmenybę konkreitiems pokyčiams tikslinėse srityse, kur yra akivaizdi Lietuvos pereinamojo laikotarpio sukauptos patirties pridėtinė vertė, Lietuvos verslo, mokslo ir studijų institucijų ir NVO interesus; 4) aktyviai taikyti esamas vystomojo bendradarbiavimo priemones, labiausiai deleguotąjį bendradarbiavimą ES programų ir projektų įgyvendinimo srityje; 5) lygiagrečiai taikyti ES Lyčių lygybės veiksmų plano (LLVP III) nuostatas; 6) lygiagrečiai taikyti ES žaliojo kurso nuostatas, skatinant atsinaujinančių energetikos išteklių naudojimą.

Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo strategijos sektoriniai prioritetai Uzbekistane:

1 STRATEGINIS PRIORITETAS: PARAMA UZBEKISTANO ŠVIETIMO SISTEMAI

Tikslas: Padėti Uzbekistanui ugdyti reikiamus prioritetinių sričių specialistus ir įgyvendinti reformas bendrojo lavinimo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo srityse, diegti informacines technologijas švietime, prisidėti prie iniciatyvos „Skaitmeninis Uzbekistanas 2030“ įgyvendinimo.

Veikla: 1) teikti stipendijas Uzbekistano studentams ir doktorantams, pageidaujantiems studijuoti Lietuvos aukštosiose mokyklose, atsižvelgiant į šios šalies prioritetus; 2) vykdyti švietimo sistemos ir atskirų švietimo įstaigų skaitmeninimo programas; 3) prisidėti gerinant moterų ir jaunimo skaitmeninius įgūdžius; 4) teikti paramą Uzbekistanui reformuojant aukštąjį mokslą ir profesinį mokymą; 5) remti bendradarbiavimą tarp Lietuvos ir Uzbekistano mokslo ir studijų institucijų.

2 STRATEGINIS PRIORITETAS: KLIMATO KAITOS ŠVELNINIMAS IR INOVATYVIŲ TECHNOLOGJŲ DIEGIMAS

Tikslas: padėti Uzbekistanui plačiau naudoti atsinaujinančius energijos resursus, ypač saulės energiją, atsižvelgiant į tam itin palankias šalies klimato sąlygas, taip padedant įgyvendinti Paryžiaus susitarimo nuostatas.

Veikla: 1) saulės elektrinių įrengimas elektros energijos tiekimui; 2) Lietuvos patirties kuriant atsinaujinančių išteklių energetiką reguliuojančius teisės aktus perdavimas; 3) nevyriausybinių organizacijų, veikiančių klimato kaitos mažinimo srityje, bendradarbiavimo projektų rėmimas; 4) visuomenės švietimas klimato kaitos ir žaliosios ekonomikos kūrimo srityje.

3 STRATEGINIS PRIORITETAS: SIENŲ VALDYMO UZBEKISTANE (VIDURINĖJE AZIJOJE) EFEKTYVUMO DIDINIMAS

Tikslas: Didinti sienų valdymo Vidurinėje Azijoje efektyvumą, pritaikant integruoto sienų valdymo sistemos elementus, prisidedant prie sienų valdymo ir migracijos institucijų reformų, gerinant migracijos srautų valdymą ir sudarant palankesnes sąlygas tarptautinei prekybai.

Veikla: 1) remti programas ir projektus, leidžiančius perteikti Lietuvos institucijų patirtį integruoto sienų valdymo srityje, atsižvelgiant į ES Vidurinės Azijos sienų valdymo programos BOMCA įgyvendinimo rezultatus; 2) dalyvauti įgyvendinant ES finansuojamas programas integruoto sienų valdymo Vidurinėje Azijoje srityje.